

ΜΕΓΑΛΗ
ΟΡΘΟΔΟΞΗ
ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ
ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΕΙΑ

ΤΟΜΟΣ 10
Καταχύσματα - Λάζαρος

Θεολογικής Σχολής του Βελιγραδίου. Από το 2008 είναι Πρόεδρος του Τομέα Βιβλικών Σπουδών της ανωτέρω Σχολής. Από το 2006 είναι πρόεδρος της επιτροπής του ρουμανικού υπουργείου Παιδείας για την αναγνώριση των πανεπιστημιακών βαθμίδων των Θεολογικών Σχολών των Πανεπιστημίων της Ρουμανίας.

Ο π. Constantin Coman

Το 1980 χειροτονήθηκε διάκονος και το 1984 πρεσβύτερος της εν Ρουμανία Εκκλησίας, στην οποίας την υπηρεσία έκτοτε επιδιέχεται με ζήλο ιεραποστολικό και ποιμαντική ευαισθησία. Μεταξύ των ετών 1990 και 2000 υπήρξε αρχισυντάκτης της επίσημης εφημερίδας της Ρουμανικής Ορθόδοξης Εκκλησίας *Ορθόδοξος Αγγελιαφόρος* και μέλος εκδοτικών επιτροπών σε επιστημονικά και εκκλησιαστικά περιοδικά. Έχει συμμετάσχει σε μεγάλο αριθμό συνεδρίων, συμποσίων, ημερίδων και σεμιναρίων, συζητήσεις και θεολογικούς διαλόγους στη χώρα του και το εξωτερικό. Έχει πραγματοποιήσει πλήθος ομιλιών επιστημονικού και εκλαϊκευτικού χαρακτήρα, βιβλικού και θεολογικού γενικότερα περιεχομένου. Δραστηριοποιείται επίσης στο ραδιόφωνο και την τηλεόραση. Έχει γράψει βιβλία, μικρότερες μελέτες και πλήθος άρθρων και βιβλιοκρισιών και έχει συνεργαστεί στην παρούσα Εγκυκλοπαίδεια. Έχει μεταφράσει πολλά βιβλία θεολογικού-εκκλησιαστικού περιεχομένου από τα ελληνικά στη ρουμανικά. Έχει τιμηθεί για την πολυμερή προσφορά του από την Εκκλησία του, καθώς και από το Οικουμενικό και το Πατριαρχείο Ιεροσολύμων. Ει-

ναί έγγαμος και πατήρ τεσσάρων τέκνων. Έχει συνεργαστεί στην παρούσα Εγκυκλοπαίδεια.

Αυτοτελείς μελέτες: *Η Εκκλησία των Ποιμαντικών Επιστολών* (Αθήνα 1983). *Ortodoxia subpresionea istoriei* (București 1995). *Biblia în Biserică. Studii de ermineutică biblică și eseuri pe teme biblice* (București 1997). *Bibliografia biblică ortodoxă românească din sec. al XX. lea* (București 2002). *Erminia Duhului. Texte fundamentale pentru o ermineutică biblică ortodoxă* (București 2002). *Din Învățătura Sfinților Părinți. Antologie de texte biblice și patristice pe teme de dogmatică și spiritualitate ortodoxă* (2003). Κ.ΜΠΕ.

Κόμανα. Πόλεις στη Μ. Ασία.

1. Στον Πόντο. Τα ποντικά Κόμανα ιδρύθηκαν κατά τον μύθο από τον Ορέστη μετά από χρησμό, όταν αρρώστησε κατά την επιστροφή του από την Κολχίδα. Ήταν χτισμένα στις όχθες του Τριος ποταμού και αποτελούσαν σημαντικό εμπορικό και διοικητικό κέντρο του Βασιλείου των Μιθριδατών. Είναι το σημερινό Κιλιτσιλί (Γκιομενέκ), 9 χμ. από την Τοκάτ. Αρχιερέας υπήρξε εδώ ένας πρόγονος του Στράβωνα, ο Δορύλαος. Στην πόλη λατρευόταν ιδιαίτερα η θεά Μα και η θεά της Σελήνης, γνωστή και ως Μπελόνα ή Ενυώ. Λόγω του θρησκευτικού χαρακτήρα τους απολάμβαναν τον σεβασμό και γι' αυτό διατήρησαν την αυτονομία τους την εποχή των Περσών, των Μακεδόνων και των Ρωμαίων. Τα Κόμανα επανιδρύθηκαν από τον Πομπήιο και επί Τίτου ονομάστηκαν Ιεροκαισάρεια. Την εποχή του Πλινίου η πόλη ονομάζονταν Μαντείο. Αρχικώς υπάγονταν στον γαλατικό Πόντο και επί Ιουστινιανού στη Μικρά Αρμενία. Από τον 4^ο αι. άρχισαν να παρακμάζουν, ωστόσο διατηρήθηκαν επειδή βρίσκονταν στον δρόμο προς την Αρμενία.

Ο χριστιανισμός διαδόθηκε στα Κόμανα σχετικά νωρίς. Ήδη την εποχή του αυτοκράτορα Αντωνίου του Ευσεβούς (138-161) έχουμε τον στρατιωτή μάρτυρα Ερμεία. Τον 4^ο αι. η πόλη ήδη ήταν έδρα επισκοπής, που υπαγόταν στον Νεοκαισαρείας. Γνωστοί επίσκοποι ήταν: α) Αλέξανδρος, που χειροτονήθηκε από τον Γρηγόριο τον θαυματουργό, β) Προθύμιος, που μετείχε στη Γ' Οικουμενική σύνοδο, γ) Πέτρος την εποχή του Λέοντος Γ', δ) Ιωάννης,

που μετείχε στη Στ' Οικουμενική σύνοδο, ε) Θεόδωρος, που έλαβε μέρος στη Ζ' Οικουμενική σύνοδο, στ) Ιωάννης την εποχή του Φωτίου. Στα Κόμανα μαρτύρησε ο επίσκοπος Βασιλίσκος, ανεψιός του Θεοδώρου του Τήρωνος, κατά τον διωγμό του Μαξιμιανού. Επίσης στα Κόμανα πέθανε από τις ταλαιπωρίες της εξορίας ο Ιωάννης ο Χρυσόστομος στις 14 Σεπτεμβρίου 407. Από το 2009 στα Κόμανα τα Ποντικά γίνονται αρχαιολογικές ανασκαφές, υπό την ευθύνη της Αρχιτεκτονικής Σχολής του Πολυτεχνείου Μέσης Ανατολής (ΟΔΤΥ). Μεταξύ άλλων ανακαλύφθηκαν και έξι τάφοι βυζαντινής περιόδου με περιδέραια και μπρούντζινα αναθήματα.

2. Στην Καππαδοκία. Τα καππαδοκικά Κόμανα ήταν κι αυτά ιερατική πόλη και βρίσκονταν στους αυλώνες του Αντιταύρου, στη θέση Σάρτερρα (Σάρντερρε), της κοιλάδας του Σάρου. Ταυτίζεται με την αρχαιότητα Κουμανί των Χεπιτών, στην Καταονία. Η σημερινή τοποθεσία της πόλης είναι το χωριό Şarköy στην περιοχή Tuşanbeyli των Αδάνων. Ιδρύθηκαν και αυτά σύμφωνα με τον μύθο του Ορέστη, όπως και τα ποντικά Κόμανα. Αναφέρονται από τον Στράβωνα και τον Πλίνιο. Στην 31^η Νεαρά του Ιουστινιανού αναφέρονται ως Κόμανα. Με τη διάδοση του χριστιανισμού η πόλη παρακμάζει, εξαιτίας της κατάπτωσης των αρχαίων θρησκευτικών τελετών. Γνωστοί επίσκοποι ήταν: α) Ζωτικός, που μαρτύρησε στον διωγμό του Σεπτιμίου Σεβήρου, β) Ελπίδιος, που μετείχε στην Α' Οικουμενική σύνοδο, γ) Λεόντιος ημιαρειανός, που έζησε την εποχή του Ιοβιανού, δ) Ηράκλειος, που μετείχε στη Δ' Οικουμενική σύνοδο, ε) Ορμίης ή Ορμίσδας, που έζησε την εποχή του Λέοντος Α', στ) Θεόδωρος, που μετείχε στην Ε' Οικουμενική σύνοδο. Π.ΣΤΡ.

Βιβλιογραφία:

Καρολίδης, Π., *Τα Κόμανα και τα ερείπια αυτών: ήτοι μονογραφία αρχαιολογική και τοπογραφική περί Κομάνων*, Αθήνα: τυπ. Ν. Λαμπρινού 1882.ΘΗΕ 7 (1965) 755. Le Quien, *Oriens Christianus*, I, 1740, 447-450, 515-518.

Κομένιος, Ιωάννης Αμώς (Comenius, Johann Amos 1592-1670). Ι. Η Ζωή του. Ο Johann Amos Comenius γεννήθηκε στις 28.3.1592 στη Niwnitz ή κατ' άλλους στο Ungarisch-Brod της περιοχής Mähren (βλ. Murphy, *Comenius*, σ. 8, 43). Το

όνομα 'Comenius' έχει λατινική προέλευση και σημαίνει ο άνθρωπος από το Komma, τοποθεσία της περιοχής Mähren, γεγονός το οποίο φανερώνει ότι δεν υπάρχει ακριβής καταγραφή της γενέτειράς του. Οι γονείς του ήταν ενεργά μέλη κοινότητας των «Βοημών αδερφών», μιας χριστιανικής κοινότητας που δραστηριοποιήθηκε στη Βοημία από τον 15^ο αι., και πρέσβευε μεταξύ άλλων ότι οι οπαδοί της έπρεπε να απέχουν από κάθε είδους όρκο, τη στρατιωτική θητεία και από κάθε είδους πολιτικό αξίωμα (πβ. Ιωάννου Αμώς Κομενίου, *Μεγάλη Διδακτική*, σ. 10, υποσημ. 1). Σε ηλικία δέκα ετών απώλεσε τον πατέρα του (1602) και δύο χρόνια μετέπειτα (1604) τη μητέρα του κι έτσι πήγε να ζήσει με τη θεία του στο Strážnice.

Wenceslas Hollar, *Ιωάννης Κομένιος, χαρακτηριστικό* (1652)

Σε ηλικία 16 ετών φοίτησε στο λατινικό σχολείο του Prerau, που ως στόχο είχε την προπαρασκευή νέων στο ιερατικό λειτουργήμα για τη στελέχωση της Βοημικής κοινοτικής αδελφότητας. Μετά από τριετή σπουδή έλαβε το δικαίωμα της φοίτησής του στο Πανεπιστήμιο και αφιερώθηκε στη μελέτη της Θεολογίας και της Φιλοσοφίας στο Herbronn (Nassau) και τη Χαϊλδέλβερν. Μεταξύ άλλων διδασκάλων στο Herbronn σπουδαίος υπήρξε ο Johann Heinrich Alsted, από τον οποίο γνώρισε τον Cullus. Ο Κομένιος ήλθε σε επαφή με τα παιδαγωγικά κείμενα του Ισπανού ανθρωπιστή Vives και τα μεταρρυθμιστικά προγράμματα του Ratichius, τα οποία εισήχθησαν στα πανεπιστήμια Jena και Giessen.

Το 1614 επέστρεψε στην πατρίδα του και του ανατέθηκε η διεύθυνση του σχολείου του Prerau, όπου και εφάρμοσε τις βασικές αρχές του Ratichius.

Το 1618 έλαβε πρόσκληση να αναλάβει τη θέση του ιεροκήρυκα και του διευθυντή του σχολείου στο Fulnek. Ο θάνατος της γυναίκας και των δύο τέκνων του από πανώλη τον συγκλόνησε. Νυμφεύθηκε για δεύτερη φορά και αργότερα κατέφυγε στη Lisa της Πολωνίας, όπου υπηρέτησε αρχικώς ως δάσκαλος και στη συνέχεια ως διευθυντής.

Το 1641, αν και προσκλήθηκε στο Λονδίνο από το Αγγλικό Κοινοβούλιο για να εφαρμόσει την παιδαγωγική του μέθοδο, δεν κατόρθωσε να ταξιδέψει εξαιτίας ταραχών και πολεμικών συγκρούσεων. Το επόμενο έτος (1642), μετά από πρόσκληση του καγκελάρου Axel Oxenstierna εγκαταστάθηκε στο Elbing, όπου ανέλαβε τη συγγραφή βιβλίων για τη διδασκαλία της λατινικής γλώσσας στη Σουηδία.

Το 1648 εξελέγη επίσκοπος της Κοινοτικής αδελφότητας ενώ την ίδια χρονιά έχασε και τη δεύτερη σύζυγο από σοβαρή ασθένεια. Δύο χρόνια αργότερα (1650), μετά από πρόσκληση του πρίγκιπα Sigismund Rakocky μετέβη στην Ουγγαρία, όπου και ίδρυσε στην Saros-Patak «Πανσοφική» σχολή. Το 1654 επέστρεψε στην Lisa. Σε γεροντική πλέον ηλικία αναγκάστηκε λόγω των πολεμικών συγκρούσεων να καταφύγει στο Άμστερνταμ.

Πέθανε το 1670 και τάφηκε στο νεκροταφείο του Naarden.

II. Εργογραφία.

Janua Linguarum resata (Ανοιχτή πύλη των γλωσσών), 1631. Το έργο ανήκει στα πρακτικά διδακτικά εγχειρίδια για την εκμάθηση της λατινικής γλώσσας. Εμπεριέχει 8000 λέξεις, παραδείγματα και ασκήσεις και μεταφράστηκε σε 12 ευρωπαϊκές και 4 ασιατικές γλώσσες. *Informatorium maternum* και *Physicae ad lumen divinum reformatae Synopsis*, 1633 (Σύνοψις της κατά το θείον φως διαμορφωθείσας φυσικής).

Schola Infantiae, 1633 (Σχολεία για μικρά παιδιά).

Dilucidatio conatuum pansophicorum, 1638 (Ερμηνεία των πανσοφικών εγχειρημάτων), με το οποίο επιχειρήθηκε να προλάβει τις όποιες επιθέσεις για τις θέσεις του για το έργο *Prodromus Pansophiae*.

Prodromus Pansophiae, 1639 (Πρόδρομος Πανσοφίας). Πρόκειται για ένα οργανωμένο σύστημα για τον σύμπαντα κόσμο κι ένα σύστημα διδασκαλίας της γνώσης αυτής. Βασική θέση του είναι ότι εντός της φύσης, που εμφορείται από την παγκόσμια ενότητα, λειτουργεί αενάως ένα οργανωμένο σύστημα διδασκαλίας αυτής της γνώσης, ως μια παιδαγωγούσα διαδικασία, η οποία μορφοποιεί και ολοκληρώνει εξελικτικά τα όντα.

Methodus Linguarum novissima, 1643-1648 (Νεωτάτη μέθοδος διδασκαλίας). *Leges scholae bene ordinatae*, 1653 (Νόμοι καλά οργανωμένου σχολείου).

Orbis sensualium pictus, 1654 (Ο πεποικιλμένος κόσμος σε εικόνες), εικονογραφημένο βιβλίο για παιδιά, έργο το οποίο μεταφράστηκε σε αρκετές ευρωπαϊκές γλώσσες. Σε 150 κεφάλαια, στο καθένα των οποίων παρατίθεται αντίστοιχα μια εικόνα, τα παιδιά διδάσκονται στη γερμανική και τη λατινική γλώσσα για τα ορατά και αόρατα πράγματα. Το έργο είχε μεγάλη λαϊκή απήχηση και θεωρείται το πρώτο εικονογραφημένο βιβλίο.

Didactica Magna, 1657. Δημοσιεύθηκε από τον Κομένιο στην αρχή του τόμου *Opera didactica Omnia* (Άπαντα τα διδακτικά έργα) και εκδόθηκε ολοκληρωμένο στο Amsterdam το 1632. *De rerum humanorum emenelatione consulatio...*, 1666 (Περί της βελτίωσης των ανθρωπίνων πραγμάτων συμβουλή...).

III. Η παιδαγωγική του σκέψη. Ο Κομένιος είναι ο πρώτος που παρουσιάζει ένα ολοκληρωμένο διδακτικό σύστημα ενταγμένο σε μια ευρύτερη θεολογική φιλοσοφική θεωρία με σαφείς επιστημολογικές, ψυχολογικές και κοινωνιολογικές παραδοχές. Οι παιδαγωγικές αντιλήψεις του Κομένιου εμπεριέχονται στο οπουδαίο σύγγραμμά του *Didactica magna universale omnes omnia docendi artificium exhibes* (Μεγάλη διδακτική προσφέρουσα όλων την τέχνην διδασκαλίας απάντων εις άπαντας), το οποίο συνέγραψε στη βοημική γλώσσα. Το σύγγραμμα αυτό αποτέλεσε τη βάση του συγγραφικού του έργου και συνιστά την επιτομή των απόψεών του για τις μεθόδους της παιδαγωγικής και διδακτικής επιστήμης. Περιέχει 33 κεφάλαια. Τα 12 πρώτα πραγματεύονται τον σκοπό, την αναγκαιότητα και τις δυνατότητες της αγωγής.

Ο ειδικός σκοπός του ανθρώπου υποθετείται εκτός των ορίων του παρόντα κόσμου κι επομένως ο επίγειος βίος οφείλει να επιδιώκει γνώσεις, αρετή και ευλάβεια. Στα κεφάλαια 13-19 υποστηρίζει ότι η εποπτεία δια των αισθήσεων οδηγεί στη γνώση. Βασικός φορέας αυτής είναι η μητρική γλώσσα, δια της οποίας καλλιεργείται η γνώση των πραγμάτων. Η αρετή αποκτάται δια των πράξεων, ενώ υπογραμμίζεται η σημασία του προτύπου.

Ο φιλοσοφικός και παιδαγωγικός χαρακτήρας του Κομένιου είναι θρησκευτικός. Κατ' αυτόν, σκοπός της αγωγής είναι η θρησκευτική ανάταση του ατόμου, γι' αυτό και συνιστά την ανάγνωση της Βίβλου. Ο άνθρωπος είναι κατασκευασμένος εκ φύσεως να μαθαίνει τα πάντα και οφείλει να στρέφεται προς το Θείο, από όπου προέρχεται η αληθής γνώση. Η αγωγή πρέπει να έχει καθολικό χαρακτήρα, να παρέχεται ομοίως σε όλους τους ανθρώπους, και να αποσκοπεί στην επιστημονική, την ηθική και θρησκευτική μόρφωση του ατόμου.

Ο Βοημός παιδαγωγός θεωρεί την παιδεία ως το ιδανικό μέσο μέσο βελτίωσης των ανθρωπίνων πραγμάτων και των κοινωνιών. Ο κόσμος των ορατών και ο άνθρωπος βρίσκονται σε σχέση αλληλεξάρτησης. Υποστηρίζει ως χρυσό κανόνα για όλους τους διδάσκοντες την παρουσίαση των πραγμάτων στις αισθήσεις.

Η γνώση της φύσεως, δια της εποπτείας των αισθήσεων, σημαίνει σύλληψη της τάξεως και της αρμονίας, εντός των οποίων βρίσκονται τα αντικείμενα και δομικά έχει αιτιολογική διάρθρωση. Έτσι, οι νόμοι της φύσεως, αν και είναι ανεξάρτητοι από τα φυσικά φαινόμενα, εκφράζουν την τάξη κι επομένως αυτά δύνανται να κατανοηθούν με σαφήνεια.

Ο Κομένιος πρώτος ανέπτυξε συστηματικά και εκτενώς θέσεις και απόψεις για τη διδακτική πράξη. Υποστηρίζει ότι η ορθή διδασκαλία προϋποθέτει την κατανόηση του αντικειμένου, στο οποίο αντιστοιχεί η λέξη. Η πλήρης γνώση ενός αντικειμένου πραγματοποιείται, όταν εναρμονίζεται η παράσταση με το πνεύμα, δια του οποίου αυτό δημιουργήθηκε. Με άλλα λόγια η εποπτική παράσταση είναι ένα βασικό στοιχείο επί της οδού προς την έννοια (βλ. P. Hoffmann, σ. 484).

Στο ογκώδες για την εποχή έργο του διάσπαρτα βρίσκουμε οπουδαίες παιδαγωγικές και διδακτικές αρχές. Οι βασικές διδακτικές απόψεις του Κομένιου επιχειρούν να φανερώσουν τις νομοτέλειες της φυσικής τάξης στη διδασκαλία. Η διδακτική είναι η τέχνη του διδάσκειν κι επομένως ο εκπαιδευτικός οφείλει να σχεδιάζει τη διδασκαλία του, η οποία θα ανταποκρίνεται στις ανάγκες και τις προσδοκίες των μαθητών, σπριζόμενος στην πείρα και τους φυσικούς νόμους. Οι ιδέες πρέπει να προβάλλονται με την παρουσίαση και τη χρήση αντικειμένων. Η διδασκαλία πραγματοποιείται στην καθομιλουμένη γλώσσα και η παγκόσμια γνώση πρέπει να προσφέρεται ως σύνολο. Η πειθαρχία στα σχολεία είναι αναγκαία, όμως οι σωματικές ποινές απαγορεύονται. Έτσι το σχολείο αποτελεί ένα εργαστήριο, το οποίο πρέπει να παράγει συνθήκες παιδαγωγικά κατάλληλες, ώστε σε περιβάλλον χαράς κι ευφορίας το παιδί να προσλαμβάνει τη γνώση.

Αν και λόγω του τριακονταετούς πολέμου (1618-1648) η επίδραση των ιδεών του περιορίστηκε, στα μετέπειτα χρόνια το έργο του προβλήθηκε και εκτιμήθηκε δεόντως, ώστε δικαίως θεωρείται ως ο θεμελιωτής της Εποπτείας και της Διδακτικής επιστήμης στην παιδαγωγική επιστήμη. Α.ΓΛΑ.

Βιβλιογραφία:

Monroe, W.S., *Comenius, and the beginnings of educational reform*, New York: Scribner 1900. Κομένιος, Ιωάννης Αμώζ, *Μεγάλη Διδακτική*, ελληνική μετάφρασις γενομένη εκ της γερμανικής εκδόσεως του C. Th. Lion υπό Δημ. Ιωαννίδου Ολυμπίου, Αθήνα 1912. Comenius, J.A., *Große Didaktik*, übers. von A. Flitner, 2. Aufl. Düsseldorf/München: Küpper 1960. *ΘΗΕ* 7 (1965) 756-757. Hoffman, P., «Κομένιος», *ΜΠΕ* 3 (1968) 482-484. Σκουτερόπουλος, Ν., «Κομένιος», *ΜΠΕ* 3 (1968) 484. Murphy, D., *Comenius: A Critical Reassessment of his Life and Works*, Irish Academic Press 1995.

Κόμη κληρικών και μοναχών.

Κατά την εποχή της εμφανίσεως του χριστιανισμού και έπειτα, η διατήρηση κόμης μακριάς από πλευράς των αντρών αποτέλεσε ένδειξη θηλυπρέπειας και τρυφλής ζωής. Παράλληλα η ύπαρξη μακριάς κόμης αποτελούσε και ιδιαίτερο γνώρισμα των φιλοσόφων. Η στάση της Εκκλησίας, δια γραφής του Απ. Παύλου, ήταν καίρια. Έτσι στην Α΄ προς Κορινθίους Επιστολή ο Απόστολος καυτηριάζει τη συμπεριφορά της διατήρησης μακριάς κόμης από τους άνδρες,